

430—1930

NA VAZNIJIM i sudbonosnijim zaokretajima povijesnog razvitka ruka Providnosti postavlja velike ličnosti, u kojima se latentna snaga ljudske naravi očituje tolikom snagom, da poput silnog reflektora rasvjetljuju široke prostore i stoljećima zacrtavaju puteve. U kritičnim časovima niknu one na velikom stablu ljudskoga roda kao ponajljepši, upravo čudotvorni cvijet. Čitavo čovječanstvo se njima kao zajedničkim dobrom s pravom diči i ponosi. K njima se iznovice navraća, da iz punine, što je u njih slilo, crpe snagu i vadi sjeme, iz kojeg će se rađati nove generacije i ojačane tom hranom polaziti na nova osvajanja. Poput gorostasnih, besmrtnih piramida u bespuću sitnog pustinskog pijeska geniji davne prošlosti u majestetičnom miru stoje među nama, ne da u egoističnoj povučeniosti ili oholoj samodopadnosti žive sebi, nego da budu putokaz pokoljenjima, koja mimo njih prolaze.

U tim mislima približavamo se — u 15 stotoj godini smrti — jednog od najvećih i najprivlačivijih likova nesamo crkvene nego kulturne povijesti uopće, liku »Aurelija Augustina, biskupa Hiponskog, jednog od najvećih svetaca i najslavnijih naučitelja crkvenih, bez sumnje jednog od pisaca, koji je imao najsnažniji utjecaj na razvoj duhova na Zapadu.« (Portalié: u svojoj, dosad najiscrpivijoj monografiji sv. Augustina u Dict. de théolog. cath.)

* * *

Vremena, u koja pada rođenje Augustinovo, bila su nada sve kritička. Valovi germanskih naroda počeli su sve jače i žešće zapljuskivati o granice rimskog imperija i drmati njegovim temeljima. Još malo i bujica će se nesuzdrživom silom prelići preko nasipa, da pod svojom težinom duboko pokopa tekovine stare

kulture. Tada je Providnost na žarkom afričkom tlu, u neuglednom mjestu Tagaste, probudila veliki duh Augustinov. Kao u barku Noeovu u nj će pohraniti sve duhovno blago starog svijeta, da ga spasi od sveopće poplave i preporođeno žarkim dahom Augustinove duše, usavršeno i svedeno u jedinstven sistem snagom njegova duha, pomlađeno i oplemenjeno kršćanskom idejom, kao kraljevski dar položi u kolijevku novoj kršćanskoj Evropi, koja se rađala na razvalinama poganstva.

Za mladu i veliku dušu Augustinovu otimaju se uzastopce staro poganstvo s heleniziranom latinskom kulturom; Maniheizam s bujnim i fantastičkim svijetom orijentalne religiozne špekulacije i sve struje nadute grčke mudrosti. Naizmjenice ga privlači skeptički podsmjeh Akademije, opojni čar Epikurova vrta, idealno carstvo Platona i neoplatonizma; a iz pozadine ga od mladosti prati i zove čedni i ponizni lik evanđeoske ideje i milosti Kristove. Na neograničenosti svojih čežnja, na vulkanskoj žestini svoje ljubavi, na imperativnoj potrebi svog duha za svijetlom okušao je i omjerio Augustin solidarnost i trajnost pojedinih rješenja, i stvorio svoje vlastito djelo: originalnu u glavnim potezima zaokruženu, snažnim i toplim ličnim životom prožetu velebnu sintezu evanđeoske ideje s neoplatonizmom, »u kojem je grčka filozofija rekla svoju zadnju riječ i napravila svoj testament. . . « (Harnack: Reden u. Aufsätze I. B.) Iako je za života Augustinov genij u direktnom radu sputan na uske granice malene afričke dijeceze, to ipak već onda ravna udesom crkve i utječe odlučno na razvoj savremenog duhovnog života. Kako piše Posidije: »Njegove knjige, njegovi govori, ispunjali su kršćane neizrecivim zanosom, udivljenjem i radošću. Njegova djela slijedila su divnom milošću Božjom jedno za drugim. . . Heretici i katolici na jagmu su ih grabili, natjecali se u revnosti, kojom su ih čitali i otimali se za pera bilježnika, da uhvate i najmanju njegovu riječ. I tako crkva u Africi već tako dugo ponižena uspravi glavu, a crkva preko mora podrhtavaše od ponosa.« Gdje god zaprijeti pogibao žarko ljubljenoj Istini, Augustin stoji na braniku; u sva pitanja, što potresaju duhovima, on posiže suverenim mirom i sigurnošću. Pred nadmoćnim njegovim duhom i pred okretnošću njegove dijalektike jedan po jedan umukoše najugledniji propovjednici i prvaci Maniheizma. Njegovo djelo o presv. Trojstvu stoji kao neprodorni nasip protiv Arijanizma osvajalačkih barbara. On je vođa katolika u dugoj i ogorčenoj borbi sa zagriženom sektom Donatista i opasnom herezom pelagijanizma i semipelagijanizma. Pravo »Svijetlo na Gori«, kojem u tami i nesigurnosti upiru poglede ljudi svih staleža tražeći u brojnoj korespondenciji savjeta i pomoći u nairazličitim životnim prilikama. Još pod kraj života, kad tužna sudbina rimskog imperija i vječnog grada, koji klонуće pod nesmiljenim udarcima barbara, ispunia tužom mnogoć plemenitog Rimljanina; kada se mnogi obraćenici potreseni veli-

činom nesreće zapitkuju, nije li se Bog kršćana pokazao nemogućim, i nije li to kazna bogova, što su im hramovi zapušteni i žrtvenici porušeni, Augustin tješi i bodri savremenike svojim najzrelijim i najdubljim djelom: *De civitate Dei* — razvijajući pred njima nedokučive puteve, kojima Providnost upravlja čovječanstvo ka konačnom cilju.

Sama smrt Augustinova puna je duboke simbolike. Svuda se razliše cvjetnom Afrikom divlje čete Geizerihovih Vandala rušeći u prah njezinu sjajnu kulturu. I dok svuda naokolo tone u nepovrat jedno doba ljudske povijesti, u gradu opasanom vandalskim četama trne na bolesničkoj postelji ovaj svijetli i gigantski duh, u kojem je sva stara kultura uskrsla na novi život. On liježe u grob, ali ostavlja Crkvi — pred kojom će jednom pasti na koljena danas divlji, pobjedom opojeni barbari, — svoja djela »et in his semper vivere a fidelibus invenitur — a u njima ga vjernici vazda nalaze živa.« (Posidije) Kroz čitav srednji vijek živi Augustin po djelima svojim intenzivnim i bujnim životom. Sve duhovno gibanje, koje u to doba gotovo isključivo podržava kler, razvija se pod utjecajem Augustinovim. »Kao što orao izmamluje orliće svoje, diže se nad pticima svojim, širi krila svoja, uzima ih i nosi na krilima svojim,« (Deuteron.) tako lebdi duh Augustinov nad ovim barbarima, koji se od zaglušne ratne buke i nemirnog lutanja pomalo smiruju i bude na novi život. I među katolicima uvaženi protestantski pisac povijesti dogme R. Seeberg veli: »Harnack nazva Augustina »prvim modernim čovjekom«... Njegov duh dao je zapadnoj crkvi orlovska krila, na kojima se u kraljevskom lijetu digla iznad država i naroda, on je pokazao smjer čežnji mistika, postavio probleme, iz kojih je ustala skolastička znanost, a i protivnici skolastike osvježili su na njem svoj duh. . . Bez Augustina ne možemo katoličke crkve i sredovječne kulture ni zamisliti, ali bez njega ne možemo razumjeti ni reformacije i savremene kulture. Tako on stupa kroz stoljeća kao kralj prosipljući najdivnije darove i kao svećenik vodeći k izvorima vjere naraštaje ljudske.« (Lehrbuch der Dogmengeschichte II 2.) Sve do 13. vijeka bio je Augustin gotovo jedini učitelj nove Evrope; ona raste i razvija se pod njegovim okriljem. Uz sv. Pismo nema jačeg autoriteta od njegovog. Iako je ranija skolastika primila svoju formu od Abelarda, idejni smjer odredio joj je Augustin preko sv. Anzelma i njegovih učenika. Pa i kad u 13. vijeku s prodiranjem aristotelizma i njegovih arapskih tumača pod vodstvom Alberta Velikoga i Tome Akvinskoga u mnogim pitanjima nadvladaju teze oprečne tradicionalnom augustinizmu, mnoge i ne najneznatnije škole ostaju Augustinu vjerne u svemu. A i aristotelizam asimilirao je toliko Augustinovih ideja, da se s pravom moglo reći: sv. Toma je sinteza Augustina i Aristotela. Poimanje istine i dobrote kao idealne i apsolutne realnosti, koja je temelj i mjera svakoj ograničenoj istini i dobroti; identifikacija Platonovih ideja sa stvaralačkim egzemplarnim idejama Božjim;

konceptija moralnog zakona kao odsjeva vječnog zakona, koji nije djelo samovolje Božje nego u sebi nužni odsjev Božje svetosti; rješenje problema zla kao puke privacije, koja ima korijen u ograničenosti i slabosti bića po sebi dobrog, a nipošto u neizmjer- nom biću Božjem: samo su neke od ovih velikih istina, koje su preko Augustina postale zajedničko dobro sve kršćanske filozofije. Ranija se ortodoksna sredovječna mistika Viktorinaca temelji isključivo na psihološkim naukama sv. Augustina. Religiozni genij 12. vijeka i vođa tog doba sv. Bernardo nije bez razloga dobio ime »Augustinus redivivus.« (Harnack: Lehrbuch der Dogmengeschichte III.) Pa i kad kasnije kod Eckharta, Taulera, Henrika Suza i dr. s Dionizijem Pseudo-Areopagitom neoplatonizam dolazi do većeg ugleda, Augustin još uvijek ostaje prvim njezinim učiteljem. Trajno i posve centralno značenje Augustinovo za teologiju kako srednjeg tako novog i budućih vjekova je izvan sumnje i bez takmaca. Na dogmatskom području isporođivao se sv. Augustin sa sv. Pavlom u propovijedanju evanđelja. On je upoznao zapad sa živim dogmatskim radom istoka, dao mu precizniju formu i tako u svim traktatima udario solidne temelje kasnijem dogmatskom razvitku. —

Nesamo u teologiji, (što je samo po sebi razumljivo) nego i na ostalim područjima savremenog života još uvijek traje snažni utjecaj Augustinova duha. Jedan od najuglednijih savremenih duhova napisao je: »Nije lako odrediti historijsko značenje Augustina. Očito on znači duhovni vrhunac starog kršćanstva i dominira srednjim vijekom. Ali i novo kršćanstvo crplo je neprestano iz njega, a i reformacija se u svojim glavnim tezama pozivala na njega. Da, jedva se može pričiniti paradoksnno, ako reknemo, da i sadašnjost (bude li ozbiljno htjela, da osnovni problem religije samostalno riješi) već radi povijesne orijentacije napose i u prvoj vrsti treba da posegne za Augustinom kao za tačkom, gdje se ono, što kao gotova činjenica pred nama stoji, nalazi još u vrenju i nastojanju, te nepristrani istraživalac lakše vidi, ukoliko je opravdano ili ne. I izvan sfere religije nalazi moderni čovjek kod njega mnogo dodirnih točaka. . . . Ima pitanja, gdje nam Augustin sa svojom snažnom i bogatom subjektivnošću stoji bliže nego ijedan moderni mislilac. . . .« Nakon kratke kritike nastavlja: »U drugim opet stvarima . . . i to u najboljim . . . slijedi Augustin posve svoj individualni način i postizava neprispodobivu veličinu. Tako će biti bolje ne uvrstiti ga u nikakvu posebnu grupu ili epohu nego u njem poštivati jednu od onih rijetkih ličnosti, iz kojih crpe vjekovi i na kojima se orijentiraju, kad se radi o vječnim ciljevima, a oni sami stoje iznad mijene vremena.« (Slob. prev. R. Eucken: Die Lebensanschauungen der grossen Denker 15 i 16) Sličnih svjedočanstava i nekatoličkih prvaka filozofske znanosti mogli bismo donijeti više. Kako je samo Augustin blizu našem vremenu, kad u svojoj svijesti i njezinom apriornom sadržaju nalazi polugu, pomoću koje svladava skepticizam i diže se do

najviših istina; ili kad upravo rafiniranom osjetljivošću zamjećuje najmanji kret svoje duše te ga stavlja pod mikroskop svog neotkriljivo finog samoopažanja; ili kad iznosi svoje duboke i dalekovidne misli o evoluciji kozmosa i povijesti naroda. Najmodernije struje u psihologiji, filozofiji i povijesti religija mogle su se pozivati na njega kao preteču.

I općenito obilježje kako njegovih djela tako i njegove ličnosti neobično je srodno modernoj duši. Više intelektualistički usmjereni srednji vijek u težnji za spoznajom apsolutne, o čovjeku neovisne istine, ne zanima puno sama ličnost pišćeva ni onaj naročiti način, kako individualni duh doživljava univerzalnu istinu; on traži od filozofije mirno, hladno i suptilno razglabanje i ispo-ređivanje apstraktnih, općih pojmova bez subjektivne primjese i stilističkog nakita, koji muti strogu jasnoću i preciznost logičkih dedukcija, zato i nalazi u Augustina u prvom redu riznicu gotovih, jasno i određeno izraženih, objektivnih istina. Naše više subjektora zaokupljeno doba najviše privlači upravo lična nota jedne nadmoćne individualnosti u njezinim djelima. Ono će među čisto ljudskim djelima jedva naći, gdje bi mu upravo raskošno nadaren duh, iz tolike blizine i tako neposredno, s toliko iskrenog razumijevanja i srdačne ljubavi iznosio najdublje i najuzvišenije misli, sve protkane svježom i živom plastikom mašte, sve prodahnute toplim žarom velikog srca kao u djelima Augustinovima. Iz njih govori sućut onoga, koji pozna tamu i gorčinu lutanja, težinu borbe i radost pobjede; duh, koji neumorno traži i kopa, da unese svijetla i smisla u najskrovitiji razvoj duše i najudaljeniji kutić svemira; duša, koja s profinjenim osjećajem uživa u ljepoti forme i pravilnosti oblika; srce snažnih i strastvenih čustava, neugasive žeđe i neobuzdane čežnje za ljubavlju, prijateljstvom i srećom. . . I za daleku budućnost možemo reći: ne će biti vremena ni čovjeka, koji se ne bi prepoznao i našao riječima, kojim je Augustin tako jednostavno i tako divno izrazio plod svoga traženja i životnog iskustva: »Za se si nas stvorio, Bože, i ne-mirno je srce naše, dok u tebi ne počine.«

I. Kozelj D. L.

UREDNIŠTVO „ŽIVOTA“
ZAGREB 1/147

